

RAZVOJ VJEŠTINA NEVLADINIH UDRUGA

Lokalni programi zaštite okoliša

REGIONALNI CENTAR ZAŠTITE OKOLIŠA
za Srednju i Istočnu Europu

RAZVOJ VJEŠTINA NEVLADINIH UDRUGA

Lokalni programi zaštite okoliša

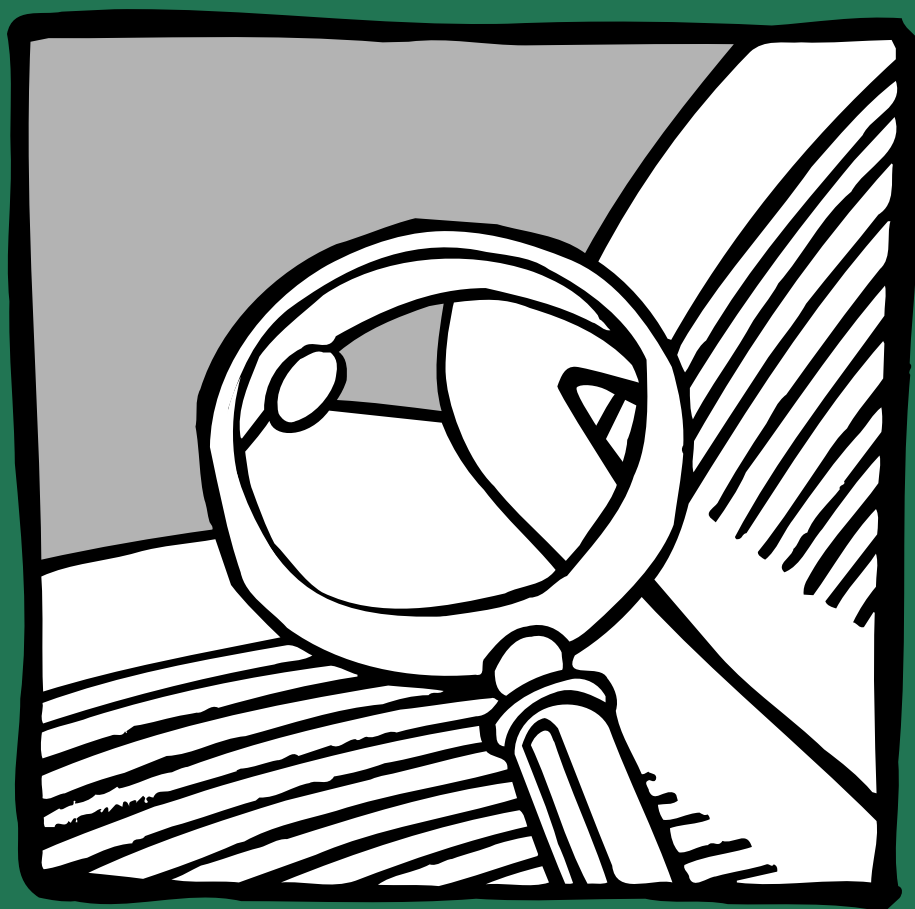
Autorice

AGATA MIAZGA i BEATA WISZNIEWSKA

REGIONALNI CENTAR ZAŠTITE OKOLIŠA
za Srednju i Istočnu Europu

Tema	5
Opći pregled	7
Plan rada	9
Komplet za trening	27
Vježba 1: SWOT analiza	29
Vježba 2: Prepoznavanje problema u studiji slučaja	30
Vježba 3: Uzrok i posljedica	31
Vježba 4: Obrnuti dijagram	32
Vježba 5: Kako i tko	33
Vježba 6: Analiza kriterija	34
Primjer plana rada treninga	35

Tema

Opći pregled

Uvod

Ciljevi

Osnovni cilj treninga na temu izrade lokalnih programa zaštite okoliša (engl. kratica LEAP - Local Environmental Action Programme) je davanje općeg uvida u proces izrade dokumenta LEAP onima koji su zainteresirani za takvu vrstu aktivnosti unutar svoje zajednice. Trening bi trebao biti posebice koristan predstavnicima zajednice koji su u okviru domaćeg zakonodavstva obvezni pripremiti LEAP.

Definicije

LEAP je proces sudjelovanja lokalne zajednice. Omogućava dovođenje različitih interesnih skupina pojedinaca u situaciju suradnje. Ovi pojedinci rade zajedno u razdoblju od 12-24 mjeseca u suradnji sa strukturama lokalne vlasti, sve do postizanja dogovora o prioritetima i djelovanjima u smjeru rješavanja problema okoliša u svojoj zajednici. Za potrebe ovog treninga, procesom LEAP bavit ćemo se u smislu lokalne zajednice. Međutim, isti ili malo izmijenjen proces se može uspješno koristiti i na drugim razinama upravljanja (županijskoj, državnoj,...)

Interesna skupina podrazumijeva predstavnike ključnih organizacija i institucija u lokalnoj zajednici, stručnjake za pojedina pitanja okoliša, kao i pojedince koje izvode projekt LEAP-a uz korištenje detaljnih smjernica.

Stadiji LEAP-a

LEAP započinje opisivanjem postojeće situacije uz prepoznavanje i procjenu problema okoliša. Sveobuhvatna ocjena problema okoliša čini čvrstu osnovu za postavljanje prioriteta i iznalaženje odgovarajućih rješenja.

Sljedeći je stadij utvrđivanje ciljeva koji se dugoročno žele ostvariti u zajednici (oblikovanje vizije za budućnost i strateških ciljeva). Potom je neophodno detaljno opisati što je zaista potrebno učiniti da bi se dostigli zadani strateški ciljevi (utvrditi specifične odrednice i konkretne akcije u rješavanju prioritarnih problema). Dovođenje ovih stadija rezultirat će širokim opisom planiranih akcija, združenih u LEAP dokument, što će služiti kao uzorak za poboljšanje stanja okoliša u zajednici i omogućiti suradnju između različitih izvršnih tijela.

Povezivanje s drugim temama

LEAP je usko povezan s drugim aktivnostima kao što su programi održivog razvoja, te sustavi upravljanja okolišem i lokalni programi razvoja (Lokalne agende 21). Mnogi od ovih programa primjenjuju slične metodologije, koristeći strateško planiranje i uključivanje predstavnika interesnih skupina u proces. Razlike među njima uglavnom proizlaze iz različitosti sastavnica konkretnog razmatranja, te iz strukture upravljanja procesom (primjerice, odnosi između predstavnika lokalne vlasti, interesne skupine i lokalne koordinacijske jedinice).

Ciljne skupine

Postoje dvije vrlo različite ciljne skupine koje mogu imati neposrednu korist od ovakvih treninga: predstavnici regionalnih, županijskih i lokalnih vlasti, te predstavnici nevladinih udruga koje su zainteresirane za blisku suradnju s rečenim autoritetima tijekom razvoja procesa LEAP.

Model treninga ne služi kao metodološki tečaj za buduće trenere, već je osmišljen kao materijal namijenjen vodećim strukturama koje žele razvijati LEAP unutar svoje lokalne zajednice, istovremeno koristeći znanje dobiveno treningom i lokalno stručno znanje, uzimajući u obzir specifičnosti svoje zajednice.

Svrha ovog priručnika

Primjenom metodologije LEAP-a željeli bismo pomoći lokalnim predstavnicima vlasti u prevladavanju brojnih uobičajenih izazova s kojima se susreću u procesu upravljanja :

- **Nedovoljna suradnja među predstavnicima različitih interesnih skupina**
Proces LEAP-a trebale bi voditi različite skupine, kako bi potakle redovne kontakte među različitim interesnim skupinama.
- **Nedovoljna podrška javnosti za akcije zaštite okoliša**
LEAP se zasniva na edukaciji šire javnosti i njezinog utjecaja u kontekstu najznačija njih problema i rješenja. Dobro informirana i angažirana javnost će kvalitetnije sudjelovati u akcijama provedbe.
- **Fragmentarni pristup u upravljanju okolišem**
Upravljanje okolišem se u mnogim zajednicama često obavlja neplanski. LEAP pruža oruđe za konkretnu analizu problema upravljanja okolišem i nudi rješenja. Sve se sakuplja u jednom dokumentu koji tako pruža okvir za opće upravljanje okolišem.
- **Nedovoljni resursi za rješavanje problema**
LEAP podrazumijeva procjenu problema okoliša i razvijanje akcijskog plana koji identificira načine rješavanja najhitnijih problema okoliša, te ukoliko je to moguće, omogućava najveći povrat uloženi sredstava.
- **Nedovoljna usuglašenost s nacionalnom legislativom**
LEAP pruža okvir za pomoć lokalnim zajednicama da ugrade zahtjeve nacionalnih i EU zakona. U nekim zemljama, gdje je obveza izrade LEAP dokumenta propisana zakonom, razvijanje LEAP dokumenta pridonosi usuglašavanju s nacionalnim zakonodavstvom.

Neodgovarajuće sposobnosti za korištenje postojećih izvora financiranja

LEAP se može koristiti kao oruđe za sustavnu provedbu velikih ulaganja bez stvaranja organizacijskog i financijskog opterećenja za zajednicu.

Vještine koje se razvijaju

Trening će sudionicima omogućiti stjecanje vještina i znanja neophodnih za izradu LEAP dokumenta u njihovoj regiji, zemlji ili lokalnoj zajednici.

U cjelini trening razvija kod sudionika vještine i mogućnosti razmišljanja na sustavni i strateški način. Posebice će sudionici biti obučeni u tome kako organizirati razvoj LEAP procesa uz sudjelovanje javnosti. Proces se usmjerava na ustanovljavanje interesne skupine i koordiniranje razvoja LEAP procesa. Sudionici će također biti u mogućnosti naučiti primjenjivati u praksi SWOT analizu, problemsko stablo, tematsko stablo i analizu kriterija za odabiranje prioriteta.

Konačno, sudionici će naučiti upravljati procesom strateškog planiranja u teškim radnim uvjetima (nedostatak podataka, slabi izvori sredstava, ...).

Sadržaj

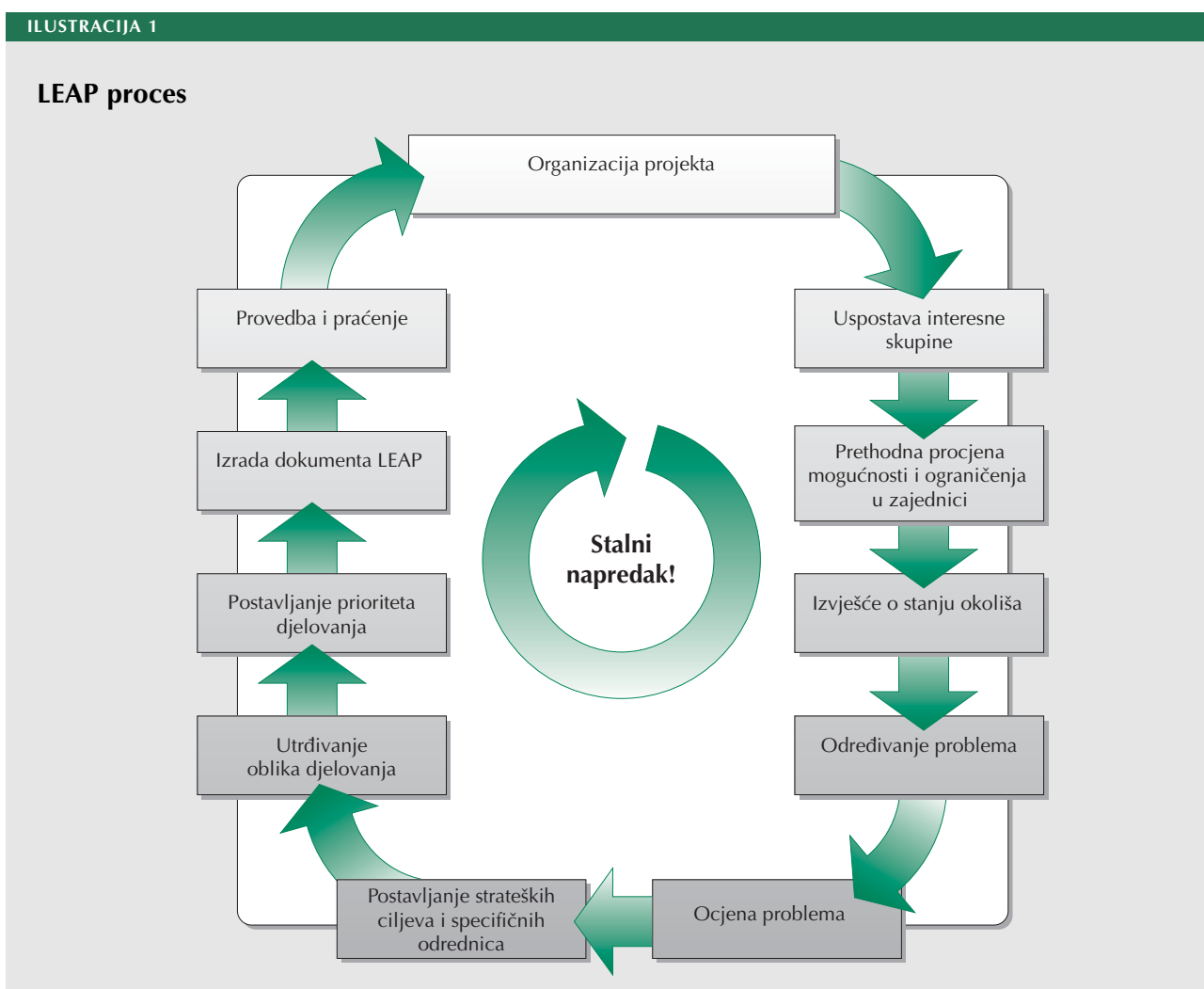
Trening će predstaviti osnovna načela strateškog planiranja koji će zajedno poslužiti kao osnova za LEAP metodologiju, te praktične metode o njihovoj primjeni u okolišnom planiranju i sudjelovanju javnosti.

Izvođenje treninga

Okosnica treninga će biti dijagram LEAP procesa (Slika 1), koji predstavlja stadije procesa o kojima će se raspraviti tijekom treninga. Sudionici također dobijaju primjer jednog relevantnog slučaja (pogledaj Dodatak 1) o hipotetskom gradu što će poslužiti kao osnova za objašnjavanje svake pojedine faze LEAP procesa. Svaki stadij procesa biti će detaljno opisan u zasebnom pisanom radnom materijalu. Mnogo formalnije usmjereni radni dijelovi bit će popraćeni raspravom, dok u složenijim slučajevima sve biva popraćeno vježbama iz radnog materijala.

Plan rada

Priloženi plan rada je predviđen za trening koji, okvirno rečeno, traje dva i pol dana, no trening također može biti podijeljen na mnogo različitih načina. Opis svakog dijela treninga prati plan rada.

1. dio - Organizacija projekta

Razvijanje programa zaštite okoliša upotrebom LEAP metodologije zahtijeva oko godinu do dvije. Radi se o procesu u kojem interesna skupina prolazi kroz cjeloviti LEAP proces organiziran u oko 10-12 jednodnevnih radionica. Da bi se osiguralo da proces prati nastojanja interesne skupine, da se djelotvorno provodi, te da prati unaprijed zadani raspored, neophodno je postaviti okvir koordinacije projekta. U ovisnosti o veličini zajednice, o širini usmjerenja projekta, o lokalnim specifičnostima, može se uspostaviti formalna koordinacijska jedinica koja se sastoji od jedne ili više osoba. Ulogu koordinacije projekta može obavljati član interesne skupine, vanjski konzultant, predstavnik lokalne vlasti, i slično. Dužnosti koordinacijske jedinice podrazumijevaju:

- pisanje periodičkih izvješća o napretku projekta i njihovo predstavljanje interesnoj skupini
- upravljanje LEAP uredom (primjerice, odgovaranje na telefonske pozive i pitanja, upravljanje projektnim proračunom, ugovorno vezivanje eksperata);
- uspostavljanje procesa informiranja i otvorenosti prema javnosti (primjerice, web stranica, konferencije za novinare javna okupljanja, pregledi, javna događanja - pogledaj ilustraciju 2);
- provjera dokumenata, s potrebnim komentarima i napomenama; i
- organiziranje sastanka interesne skupine (vidi tekst u okviru).

Rasprava

Nakon predstavljanja, dobro je održati 15 minuta rasprave o stajalištima samih sudionika prema organizaciji projekta u svojoj zajednici. Posebnu bi pažnju trebalo usmjeriti na: ustroj koordinacijske jedinice, uspostavljanje sustava suradnje među koordinacijskim jedinicama, predstavnicima lokalnih vlasti i interesnom skupinom; te metode uključivanja javnosti i promocije projekta.

2. dio - Uspostava interesne skupine

Što sastav interesne skupine vjernije odražava zastupljenost različitih interesa prisutnih i izraženih u lokalnoj zajednici, to je veća vjerojatnost za uspjeh projekta. Ilustracija 4 daje smjernice za pozivanje specifičnih pojedinaca koji će raditi unutar interesne skupine.

Neophodno je da informacija o sudjelovanju u interesnoj skupini bude javna, tako da svatko iz zajednice ima priliku biti uključen u njezin rad, ili barem u inicijalni sastanak interesne skupine. Ovo se može postići objavama u lokalnim medijima ili isticanjem plakata na javnim mjestima. Nadalje, korisno je slanje pojedinačnih pozivnica specifičnim institucijama i osobama.

Osobe koje su zainteresirane za suradnju na izradi dokumenta LEAP po prvi će se puta sastati na inicijalnom sastanku, na kome će biti predstavljen projekt i uspostavljena interesna skupina. Inicijalni sastanak može odmah biti popraćen prvom radionicom interesne skupine. Radionica može biti posvećena prethodnoj procjeni mogućnosti i ograničenja lokalne zajednice (vidi 3. dio). No na takvoj radionici mogu biti pokrivene i druge, dodatne teme (vidi, primjerice, Pravila interesne skupine ili Plan rada).

Kako bi se inicijalni sastanak učinio zanimljivijim i privlačnijim za što širu publiku, preporučuje se organizirati i neki društveni događaj (primjerice, festival organske poljoprivrede, natječaj za dizajn

LEAP i javnost

Sudjelovanje javnosti je ključni element u LEAP procesu. Javnost bi trebala ne samo biti informirana o projektu, već i uključena u različita događanja povezana s projektom (kao što su natjecanja na temu zaštite okoliša, izleti, međunarodne i nacionalne akcije zaštite okoliša). Ovo će smanjiti rizik otuđivanja interesne skupine od njezine zajednice, koja bi mogla izgubiti osjećaj o vrijednostima i nadanjima zajednice. Istovremeno, to će podići i svijest javnosti o zaštiti okoliša.

zaštitnog znaka programa, ili kazališnu predstavu u organizaciji lokalne škole s temom zaštite ili ugroženosti okoliša).

Rasprava

Nakon predstavljanja, bilo bi dobro otvoriti 15-minutnu raspravu usmjerenu prvenstveno na:

- sastav interesne skupine
- informiranje o inicijalnom sastanku i pozivanje odabranih predstavnika u interesnu skupinu; i
- program inicijalnog sastanka, uključujući goste/ predavače i organizaciju sastanka.

3. dio - Prethodna procjena mogućnosti i ograničenja lokalne zajednice

Jedna od metoda za procjenu ograničenja i mogućnosti zajednice jest SWOT analiza. SWOT radionica može biti korisna za zagrijavanje interesne skupine prije no što se dođe do složenijih stadija procesa LEAP. To također pomaže članovima interesne skupine da se prepoznaju u kontekstu svoje zajednice i uklope u skupinu pojedinaca. Rezultati takve radionice stvaraju dobru osnovu za izradu izvješća o stanju okoliša (vidi 4. dio).

Prednosti i slabosti se obično razmatraju "interno" u kontekstu zajednice, dok se mogućnosti i rizici razmatraju "eksterno". Važno je procijeniti kako prednosti i slabosti zajednice, tako i vanjske snage koje će na nju imati utjecaja. Primjerice, visoka svijest stanovnika zajednice o pitanjima okoliša može se prihvatiti kao prednost, dok je pristupačnost sredstvima potpore poput zajmova i donacija za zaštitu okoliša vanjska mogućnost. S druge strane, slaba svijest javnosti o problematici zaštite okoliša u zajednici može se smatrati unutarnjom slabošću, a pomanjkanje državne financijske potpore za općinske programe može se smatrati vanjskim rizikom. Jednostavna SWOT analiza koja se temelji na primjeru LEAP dokumenta iz Belogradčika (Bugarska) prikazana je u Ilustraciji 4.

Organiziranje sastanka interesne skupine

Raspored svih sastanaka interesne skupine treba usuglasiti na početku projekta i pridržavati ga se koliko je god moguće. Prije svakog sastanka svim članovima interesne skupine treba slati pojedinačne pozive. Sastanci trebaju imati konkretne ciljeve i ne treba dopustiti da sudionici imaju osjećaj da gube vrijeme. Članovi interesne skupine bi također trebali imati mogućnost za opuštanje nakon njihovog dobrovoljnog rada tijekom sastanka. Preporučuje se nakon nekih sastanaka organizirati društvena događanja.

ILUSTRACIJA 3

Zainteresirani sudionici koje je potrebno uzeti u obzir pri uspostavi interesne skupine

- predstavnici lokalnih vlasti (općinski savjetnici, službenici, članovi odbora zajednice) i državne uprave (specijalizirana tijela kao što su primjerice agencije i inspektorati za zaštitu okoliša);
- nevladine udruge (primjerice, nacionalne, regionalne ili lokalne organizacije, akademske organizacije, organizacije mladih, društveni klubovi);
- škole, više škole i druge obrazovne ustanove
- bolnice i druge zdravstvene ustanove, uključujući veterinarske službe;
- predstavnici lokalnih gospodarstvenika (industrija, obrt, usluge, gospodarska komora, poslovni klubovi, poljoprivrednici).

SWOT Analysis

- Strengths (prednosti)
- Weaknesses (slabosti)
- Opportunities (mogućnosti)
- Threats (rizici)

SWOT analizom trebalo bi obuhvatiti barem neka od sljedećih područja:

- lokalne prirodne uvjete (prirodni teren, biološka raznolikost, prirodna bogatstva, turizam, korištenje zemlje);
- ljudski potencijal (raspoloživost kvalificirane i jeftine radne snage, pojedinačno poduzetništvo unutar lokalne zajednice, uključenost stanovnika u poslove zajednice, razvoj društvenih i kulturoloških veza);
- tehničku infrastrukturu (stanje prometnica, oprema za odvodnju i obradu otpadnih voda, vodoopskrba, priključenost na plinovod); i
- gospodarske mogućnosti (razvoj specifičnih grana industrije, poljoprivreda, trgovina, budući trendovi, priljev ulaganja, gospodarski standard stanovništva).

ILUSTRACIJA 4

SWOT analiza za Belogradčik

Unutarnji čimbenici

PREDNOSTI

- jedinstvene prirodne značajke od nacionalne i međunarodne važnosti;
- čist neoštećen okoliš i visoka razina pošumljenosti;
- usmjerenost općinske uprave na promociju turizma koji se temelji na lokalnim prirodnim vrijednostima;
- odsutnost značajnih onečišćujućih vrsta industrije unutar općine;
- postojanje muzeja prirodnih znanosti s kvalificiranim osobljem

SLABOSTI

- nedostatak sredstava unutar zajednice;
- ispuštanje otpadnih voda iz postojećeg sustava unutar granica grada;
- nedovoljni izvori pitke vode;
- držanje životinja na neprimjerenim lokacijama,
- neprimjereni objekti za sakupljanje i odlaganje otpada;
- postojeći sustav korištenja zemlje nije u suglasju s pravnim zahtjevima

Vanjski čimbenici

MOGUĆNOSTI

- nacionalna politika usmjerena na razvoj turizma;
- zajednica je dio sjeverozapadne planerske regije, koja je obuhvaćena posebnim nacionalnim programom ekonomske potpore;
- Zakon o ljekovitim biljkama postoji i primjenjuje se;
- donatori financiraju međugranične projekte u zemlji kao prioritetne

RIZICI

- daljnja ovisnost o središnjim vladajućim strukturama;
- nastavljanje marginalizacije manjine Roma;
- ponovno usmjeravanje pažnje donatora na veće zajednice u zemlji

4. dio - Izvješće o stanju okoliša

Procjena mogućnosti i ograničenja zajednice koja je izvedena u prethodnom dijelu omogućava dobru početnu točku za procjenu okoliša u vašoj zajednici. Rezultati ovih procjena ugrađuju se u jedinstveno Izvješće o stanju okoliša. Tijekom analiziranja stanja okoliša, važno je razmotriti ne samo elemente koji su povezani s prirodnim okolišem, već također i s kakvoćom življenja lokalnog stanovništva, kao i socijalnim i gospodarskim procesima u zajednici.

Izvješće stanja okoliša treba uključivati:

- isticanje granica područja koje će obuhvatiti proces LEAP;
- popis prirodnih i ljudskom rukom promijenjenih prirodnih bogatstava, podrazumijevajući također osjetljiva područja;
- procjenu komunalnih objekata, infrastrukturnih kapaciteta i djelotvornosti (primjerice postrojenja za obradu otpadnih voda);
- poveznice između socijalnih, gospodarskih i okolišnih pitanja; i
- analizu pravnih obveza.

Kvalitetna analiza postojećeg stanja u lokalnoj zajednici pomaže u određivanju problema okoliša i navodi na korisna rješenja.

Rasprava

Nakon predstavljanja, treba povesti 15-minutnu raspravu o usmjerenosti i sadržaju Izvješća o stanju okoliša i praktičnim odrednicama za izradu i dovršenje izvješća (tko će izrađivati izvješće, te na kojoj osnovi).

5. dio - Određivanje problema

Na sljedećem bi sastanku članovi interesne skupine trebali ispitati Izvješće o stanju okoliša, zajedničke spoznaje o zajednici te rezultate ispitivanja stanovništva radi određivanja problema okoliša.

Važno je razmotriti sljedeće sastavnice:

- kakvoću lokalnog prirodnog okoliša i njegove sastavnice (primjerice zrak, tlo, podzemne i površinske vode, razine buke, itd.);
- izvore onečišćenja i njihov utjecaj na prirodni okoliš (primjerice industrijska postrojenja, postrojenja za crpljenje sirovina, komunalna postrojenja za obradu otpadnih voda, kao i mjesta za odlaganje krutog otpada i ilegalna odlagališta);
- pristup stanovništva prirodnim bogatstvima zadovoljavajuće kakvoće (primjerice, izvori pitke vode, mogućnosti rekreacije);
- racionalno korištenje i upravljanje lokalnim prirodnim bogatstvima, uključujući korištenje zemljišta, devastaciju vrijednih prirodnih područja, te gubitak prirodnih bogatstava; i
- zdravstveno stanje lokalnog stanovništva (primjerice, stopa smrtnosti djece, profesionalne bolesti, očekivana duljina života stanovništva).

Popis problema okoliša ne bi trebao samo uključivati sastavnice koje postoje danas, već i moguće probleme u budućnosti. Primjerice, izvor pitke vode koji danas koristi općina sada nije onečišćen, no u budućnosti može takav postati, primjerice ispuštanjem onečišćavala iz obližnje benzinske postaje ili tvorničkog postrojenja. Takvi mogući problemi trebaju biti uključeni u popis problema okoliša. Kako biste si pomogli tijekom određivanja potencijalnih postojećih rizika, postavljate "što ako" pitanja, kao što su pri-

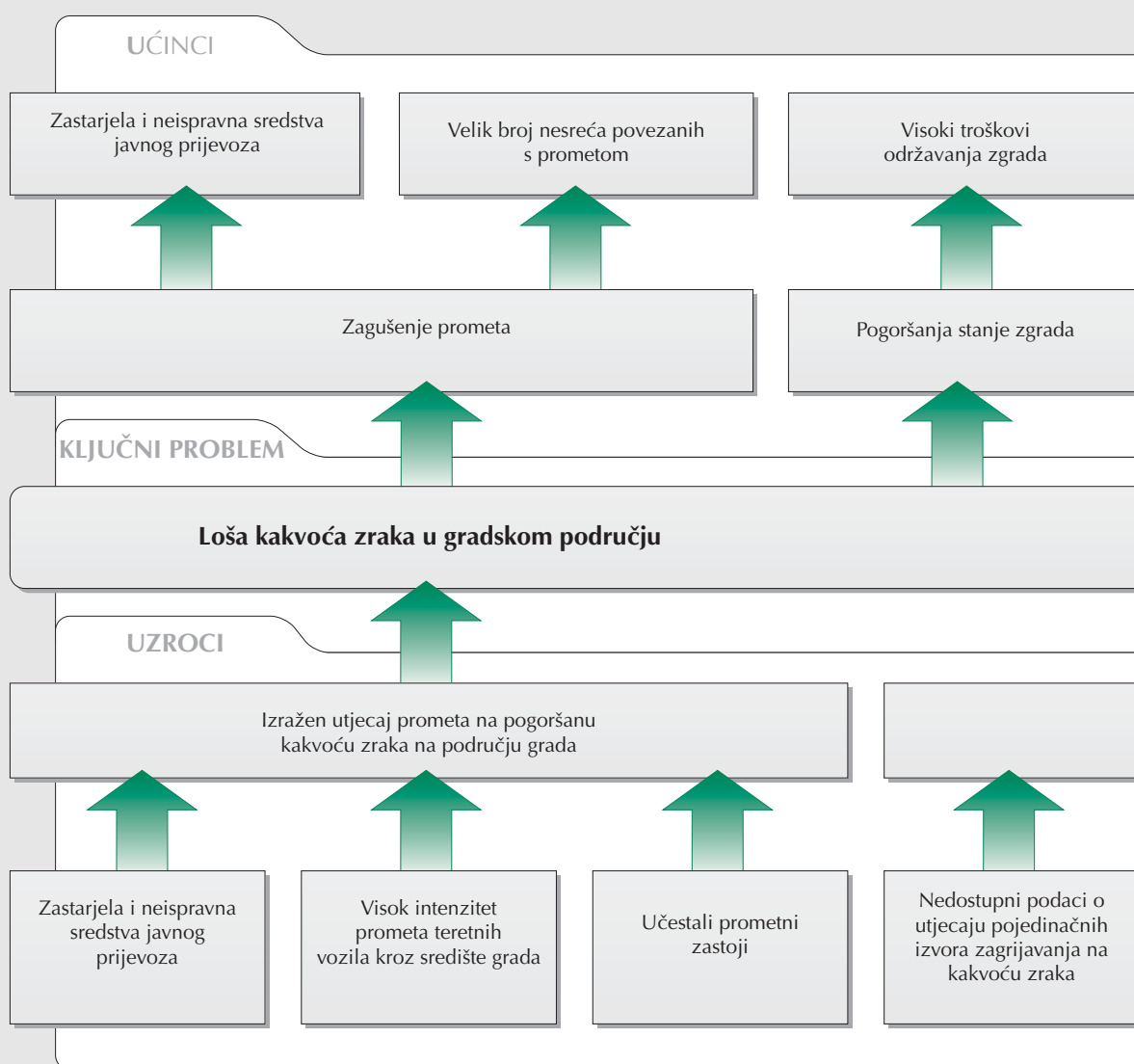
mjerice: “Ako onečišćivač dođe u okoliš, koje bi posljedice mogle iz toga proizaći za zdravlje ljudi i/ili na okoliš?”

6. dio – Ocjena problema

Postoje različite metode ocjene problema okoliša. Zajednice mogu same odabrati, u ovisnosti o svojoj veličini, lokalnim okolnostima ili samim lokalnim prioritetima. Jedna od metoda, usporedni pregled rizika, često se koristi u većim zajednicama ili regijama s ozbiljnim ili međusobno uvjetovanim i povezanim problemima okoliša. Druga, analiza strukture problemskog stabla, može se primjenjivati u jednostavnijim slučajevima ili pak u zajednicama manje ili srednje veličine. Za priručnik je odabran ovaj drugi slučaj.

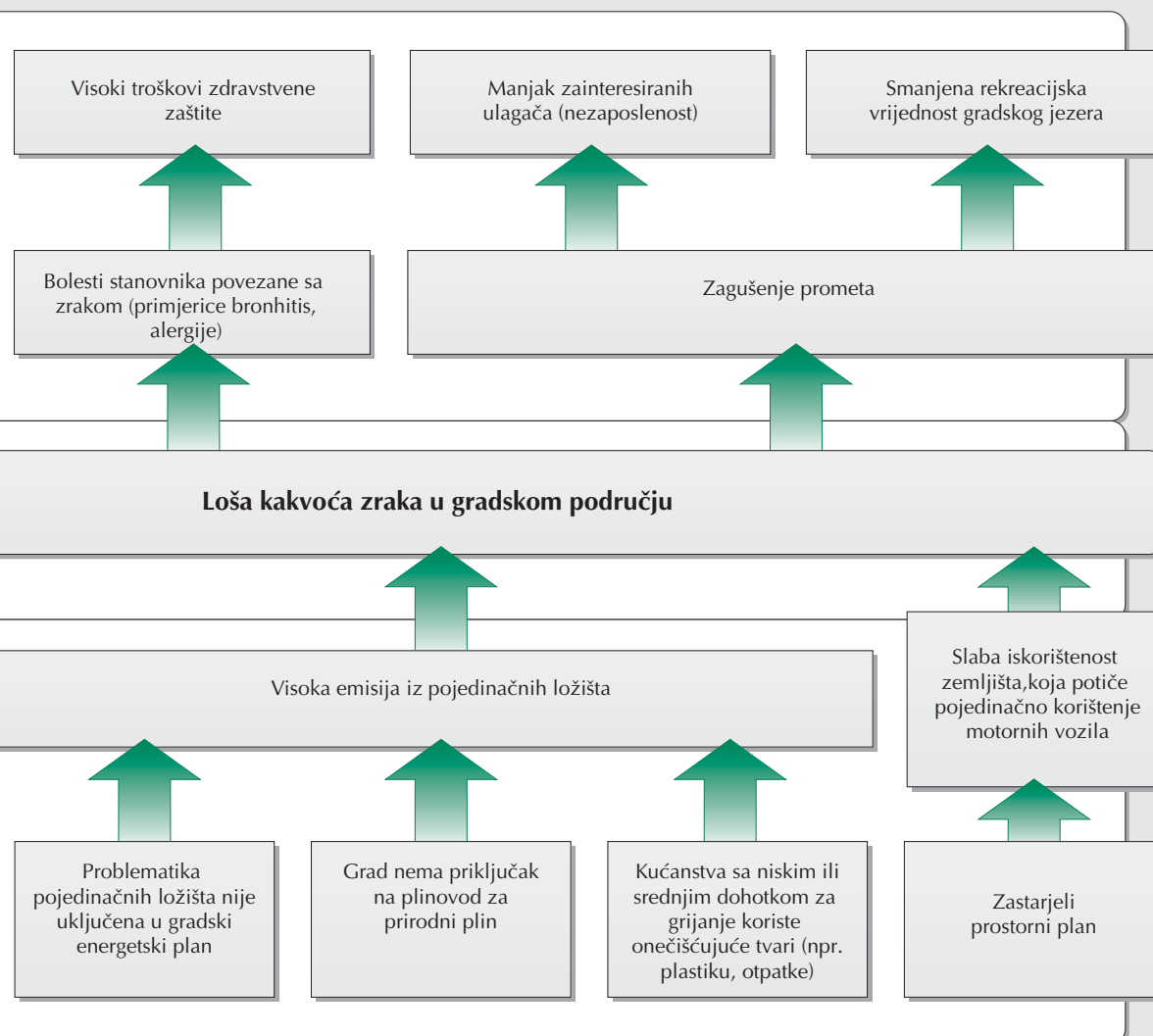
ILUSTRACIJA 5

Analiza strukture problemskog stabla

Analiza strukture problemskog stabla podrazumijeva prepoznavanje glavnih problema i ustanovljavanje odnosa uzroka i posljedica između pojedinih problema. Ključna svrha ovih analiza jest nastojati prepoznati “korijske uzroke” koje shodno tome treba, uz simptome problema, također uključiti u projekt.

Da bi se objasnio način razmišljanja koji stoji iza ove metode, možemo se poslužiti medicinskom analogijom: Ako se pojavljuje kronična složena bol i uzimate sredstvo protiv bolova, tretirate simptom, a ne uzrok problema. Sredstvo protiv bolova tek skriva indikaciju (bol) iza koje se može skrivati ozbiljan zdravstveni problem koji se, ukoliko ostaje netretiran, može pogoršati. Kada sredstvo protiv bolova prestane djelovati, bol, tj. problem se vraća. Nadalje, vaše će tijelo polako razviti otpornost na sredstvo protiv bolova. S vremenom će za suzbijanje bola biti potrebne velike doze sredstva protiv bolova.

Strateški ciljevi trebaju:

- odrediti željeno pozitivno stanje i voditi tijela koja LEAP provode
- usmjeravati razvoj preciznih strategija za svaku specifičnu odrednicu
- odražavati očekivanja interesne skupine i lokalnog stanovništva
- baviti se problemskim područjima prepoznatim u prethodnim stadijima LEAP-a, ali i nadići rješavanje specifičnih odrednica, i
- biti u skladu s nacionalnom i regionalnom politikom, a ipak se usredotočiti na lokalno područje (područje projekta) - strategije provedbe trebaju ostati u nadležnosti tijela za koje je program izrađen

Stoga projekti koji se odnose samo na simptome problema, i ne prepoznaju prave uzroke, vrlo rijetko donose održivu korist.

Jasna i djelotvorna analiza problemskog stabla daje dobru osnovu za razvijanje relevantnih i usmjerenih projektnih odrednica tijekom sljedećih stadija LEAP-a. Primjer problemskog stabla prikazan je u Ilustraciji 5.

Potrebno je upamtiti da analiza problemskog stabla nije znanstvena metoda. Zasniva se na postizanju konsenzusa i treba imati na umu da ljudi mogu kolektivno biti u krivu. Savjetujemo višestruko provjeravanje problemskog stabla usporedno s drugim izvorima informacija o problemima okoliša.

7. dio – Postavljanje strateških ciljeva i specifičnih odrednica

Ovaj bi dio mogao započeti s vježbom stvaranja zajedničke vizije u zajednici. Može biti organiziran kao *brainstorming* tijekom čega članovi interesne skupine dolaze do zajedničke vizije o svojoj zajednici tijekom sljedećih 20-30 godina. Ova se vizija ne treba ograničiti samo na pitanja zaštite okoliša. Baš nasuprot tome, željena slika budućnosti trebala bi biti primjenjiva koliko je to god

moguće i podrazumijevati pokazatelje novih mogućnosti i teškoća koje mogu proizaći iz njezine realizacije.

Opis željene vizije za budućnost, kako je predstavljena u dokumentu LEAP, može biti dug jednu do dvije stranice. Nadalje, sažetak može biti jedna rečenica ili slogan, kako je to primjerice predstavljeno u jednom poljskom dokumentu LEAP: “Starograd Gdanjski – grad prijatelj ljudima i okolišu”.

Ova vizija će omogućiti usmjerenje za određivanje strateških ciljeva čija je provedba neophodna za provođenje vizije u stvarnost. Smjernice za provođenje strateških ciljeva navedene su u okviru.

Primjeri strateških ciljeva: “povećana ekološka svijest stanovnika zajednice“ ili - mjerljiviji cilj - “atmosfersko onečišćenje smanjeno na razine unutar nacionalnih normi“.

Sljedeći korak nakon definiranja strateških ciljeva odnosi se na razradu specifičnih tematskih odrednica koje određuju mjerenje napretka u postizanju željene vizije. Specifične odrednice bi trebale:

- biti usmjerene na načine za postizanje strateških ciljeva, više no da odražavaju očekivanja predstavnika interesnih skupina
- biti izražene na način koji do najvišeg mogućeg stupnja uklanja svaku nesigurnost u procesu provedbe dokumenta LEAP; i
- osigurati da će ispunjenje ukloniti, ili barem smanjiti na najmanju moguću mjeru problemska područja definirana u prethodnim stadijima.

U mnogim metodološkim materijalima, specifične odrednice su karakterizirane akronimom SMART (SPECIFIC specifično, MEASURABLE mjerljivo, ACHIEVABLE dostižno, RELEVANT relevantno, TIMED pravodobno). Pomoću ovog opisa može se provjeriti zadovoljavaju li specifične odrednice osnovne metodološke zahtjeve. Važno je da su strateški ciljevi i specifične odrednice jasno izrečene i ne ostavljaju prostor za probleme u tumačenju. To će omogućiti da se veća pažnja posveti provedbi, umjesto tumačenju.

Primjeri specifičnih odrednica uključuju: “Sve otpadne vode trebaju biti usmjerene u kanalizacijski sustav i obradu do 2010. godine“ ili “5% smanjenja potrošnje vode do 2005. godine“. Kao što je već vidljivo iz primjera, specifične odrednice bi trebale biti postavljene za razdoblje od 5-10 godina unaprijed, što će ovisiti o vremenskom okviru dokumenta LEAP. Jednom kada su postignute, specifične odrednice trebalo bi ukloniti iz programa djelovanja ili značajno izmijeniti.

Primjer dobre metode koja se može koristiti za postavljanje strateških ciljeva i specifičnih odrednica je analiza tematskog stabla (Ilustracija 6). To je zapravo nastavak analize problemskog stabla, popraćen pretpostavkom da kada pronađemo korijen problema i pokušamo ga riješiti, riješit ćemo i same probleme. Tako dakle počinjemo s preoblikovanjem problema, uzroka i posljedica u pozitivne sastavnice, gradeći tako stablo iz pozitivnih sastavnica koje odražava problemsko stablo. Dobro strukturiran i razvijen dijagram tematskog stabla daje dobru polaznu točku za formuliranje specifičnih načina djelovanja. Važno je naglasiti da, ako težimo djelotvornom dokumentu LEAP, program ne bismo trebali sužavati isključivo na sastavnice koje su bile analizirane u okviru problemskog i tematskog stabla.

8. dio – Utvrđivanje oblika djelovanja

Prateći određivanje strateških ciljeva i specifičnih odrednica, interesna skupina treba u ovom stadiju razviti plan djelovanja. Ovaj je stadij u načelu usmjeren na utvrđivanje načina djelovanja koji su neophodni za postizanje strateških ciljeva i odrednica. Popis sa strane navodi oblike djelovanja koji kvalitetno pridonose dokumentu LEAP.

Svaki od ovih načina djelovanja treba detaljnije opisati u dokumentu LEAP. Opis bi trebao uključivati barem jedan od sljedećih dokumenata:

- povezanost sa strateški ciljem i specifičnom odrednicom na koje se oblici djelovanja odnose;
- pokazatelje ispunjenja strateškoga cilja i specifične odrednice;
- provedbene korake koji trebaju biti poduzeti za takvo djelovanje;
- organizacije/pojedince koji provode i odgovorni su za izvođenje svakog pojedinog koraka;
- troškove svakog pojedinog koraka;
- vremenske okvire; i
- moguće izvore financiranja.

Kada se radi o postavljanju strateških ciljeva i specifičnih odrednica, pri utvrđivanju oblika djelovanja i provedbenih koraka potrebno je slijediti određena pravila. Za postizanje specifične odrednice potrebno je provesti cjeloviti skup akcija. To znači da oblici djelovanja trebaju biti definirani tako da, nakon što su izvedeni, specifična odrednica bude postignuta. Slično, prilikom planiranja provedbenih koraka za svaki pojedini oblik djelovanja, treba uvijek voditi računa o tome da izvođenje svih planiranih koraka dovede do uvjeta neophodnih za ostvarivanje takvog djelovanja.

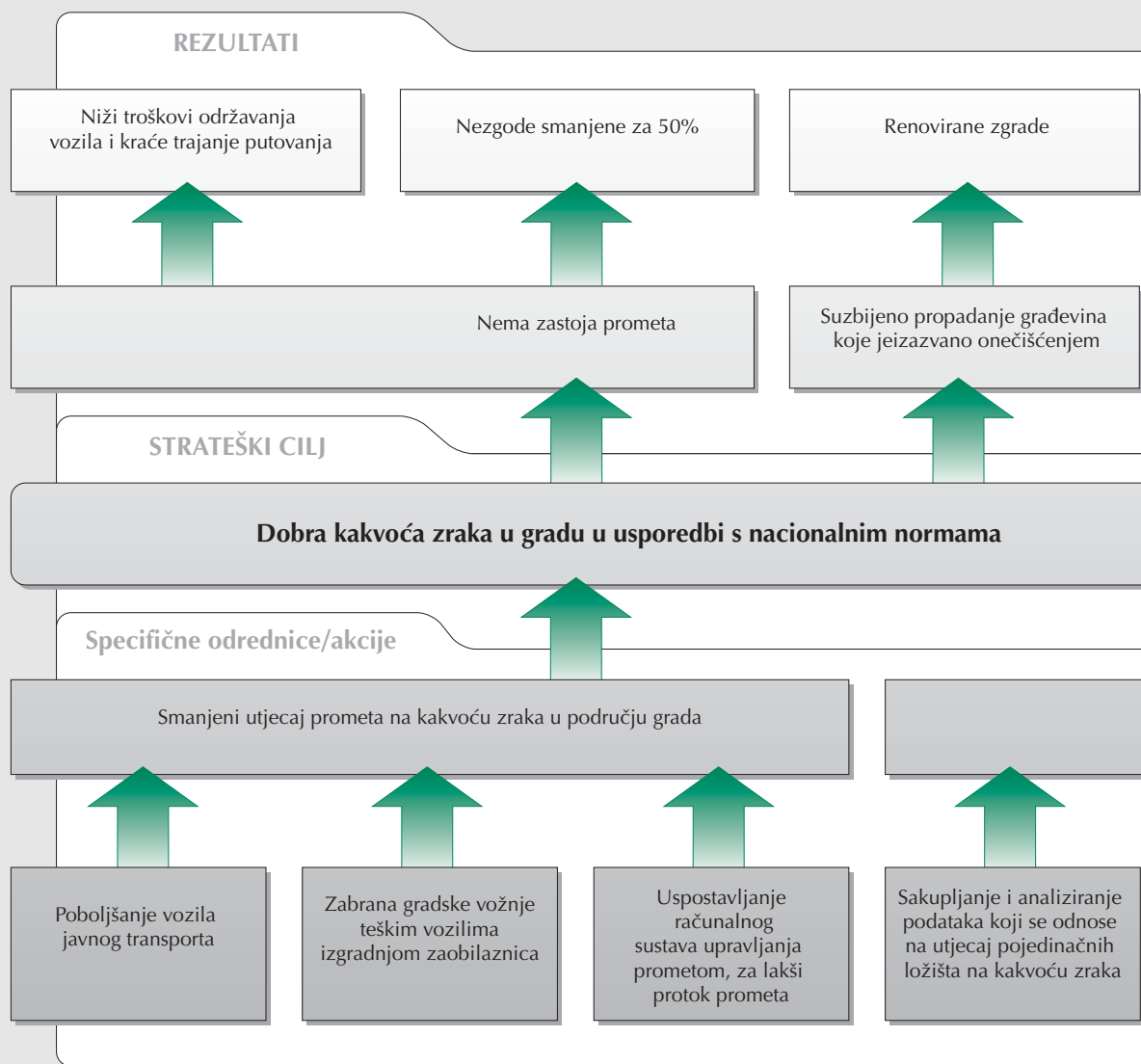
Utvrđivanje i opis djelovanja jedan je od najtežih izazova za interesnu skupinu. U ovom stadiju procesa, često je neophodno savjetovati se sa stručnjacima, stoga što se može dogoditi da članovi interesne skupine nemaju dovoljno znanja za utvrđivanje najdjelotvornijih mjera. Ovaj stadij LEAP-a također zahtijeva aktivnu suradnju između interesne skupine i različitih predstavnika lokalne vlasti, kao i drugih skupina koje će kasnije biti odgovorne za provedbu pojedinih mjera. U nekim slučajevima, za predstavnike lokalnih vlasti može biti korisno uspostavljanje suradnje s drugim zajednicama koje se suočavaju ili su se ranije suočavale sa sličnim problemima. Ilustracija 8 daje primjer djelovanja u okviru LEAP-a čiji je cilj uspostava vodoopskrbne infrastrukture u skladu sa zahtjevima EU.

Preporučeni oblici djelovanja u LEAP-u

- sprečavanje onečišćenja i tehnološke mjere (primjerice, ugradnja sustava biološke obrade otpadnih voda u okviru postojećeg sustava, proširenje kanalizacijskog sustava);
- obrazovno-informativne mjere (npr., organiziranje kampanja za jačanje svijesti javnosti, uspostavljanje informacijskih centara, izdavanje vodiča za "zelenu" potrošnju);
- gospodarske mjere (primjerice, uvođenje sustava pristojbi koji se temelji na stvarnoj potrošnji vode za kućanstva s brojilom, niža pristojba za odvojeno sakupljanje otpada);
- pravne mjere (primjerice, razvitak općinskog zakonodavstva za korištenje zemljišta u svrhu zaštite poljoprivrednog zemljišta i promocija ekonomičnog korištenje područja koja zahtijevaju čišćenje ili rekultivaciju);
- organizacijske mjere (primjerice, uspostavljanje odvojenih odjela za zaštitu okoliša u tijelima lokalne uprave/samouprave, zapošljavanje dodatnog osoblja u službama za zaštitu okoliša);
- provedbene mjere (npr. globe zbog nepridržavanja propisa, zatvaranje poduzeća koje se ne pridržava propisa).

ILUSTRACIJA 6

Analiza tematskog stabla

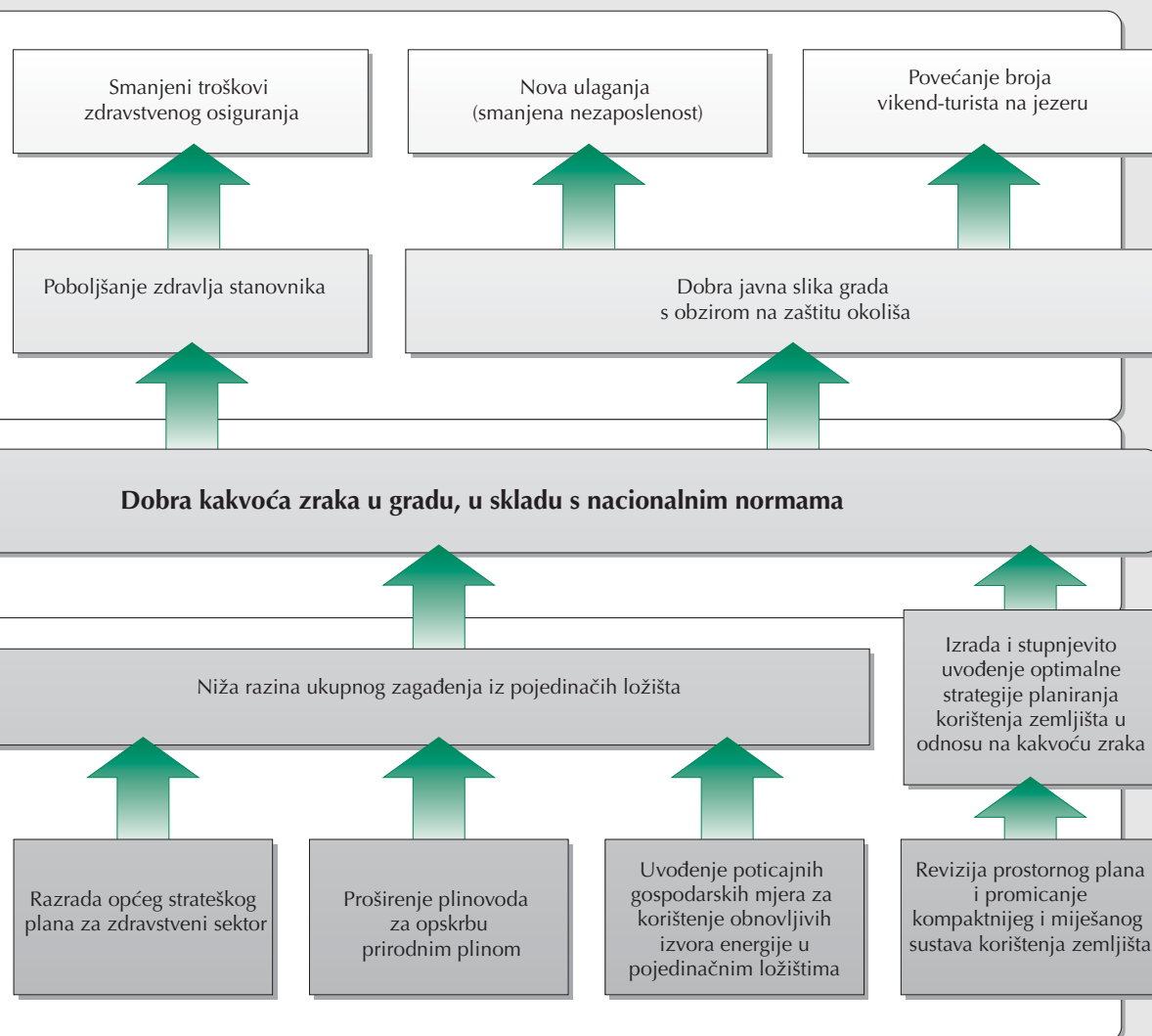

9. dio – Postavljanje prioriteta djelovanja

Uzimajući u obzir da je LEAP širok i sveobuhvatan dokument, takvo se djelovanje i preporučuje. Da bi se to ostvarilo, prvenstveno je neophodno uspostaviti kriterije u skladu s kojima će biti određeni prioriteti.

Kriteriji, općenito uzevši, ne bi samo trebali odražavati sustav vrijednosti i želja lokalne zajednice koja je predstavljena interesnom skupinom, već i tehničke, pravne i gospodarske mogućnosti za provedbu pojedinih mjera. Razrada kriterija veoma je važna u određivanju slijeda provedbe svake pojedine mjere.

Uzmite u obzir sljedeće kriterije:

- opasnosti po ljudsko zdravlje, kakvoću življenja i okoliš (podrazumijevajući stavove izražene kroz ispitivanje javnog mnijenja);
- usuglašenost s nacionalnim, regionalnim i lokalnim prioritetima, normama i propisima;
- provedbeni i operativni troškovi;
- troškovna učinkovitost;
- vrijeme provedbe;
- trajanje učinaka;
- mogućnosti financiranja;

ILUSTRACIJA 7

Karta prioriteta LEAP-a za grad Mariupol

PRIORITETI ZA KRITERIJE

PRIORITETI

	Visoki (3 boda)	Srednji (2 boda)	Niski (1 bod)
Troškovi (u USD)	Do 10,000	10,000-1,000,000	Preko 1,000,000
Vrijeme (godine)	Do 1	2-3	Preko 3
Važnost problema (1 označava najvažniji)	1-4	5-7	8-9
Mobilizacija javnosti (broj ljudi)	Više od 10,000	2,000-10,000	Manje od 2,000
Vidljivi učinak (% naseljenih)	Više od 70%	10-70%	Manje od 10%

S obzirom na ukupni broj bodova, predloženi oblici djelovanja mogu se podijeliti u skupine, primjerice:

Skupina I	13-15 bodova
Skupina II	10-12 bodova
Skupina III	5-9 bodova

- tehnička izvodljivost;
- brzina i način provedbe;
- sklonost i podrška javnosti;
- broj ljudi koji imaju koristi od projekta; i
- utjecaj na gospodarski razvoj.

Ilustracija 7 prikazuje kriterije korištene prilikom utvrđivanja prioriteta djelovanja u procesu LEAP koji je izveden u Mariupolu (Ukrajina).

ILUSTRACIJA 8

Primjer plana djelovanja u LEAP-u

Strateški cilj odrednica	Specifična	Pokazatelj	Akcija	Korak	Nositelj	Rok	Troškovi	Izvori
1. Vodna infrastruktura u suglasju sa zakonodavstvom EU	1.1. Proširenje sustava vodoopskrbe i odvodnje	100% populacije priključeno na sustav (isključujući neopravdane slučajeve)	1.1.1. Proširenje sustava sakupljanja otpadnih voda	A.	Priprema tehničke dokumentacije			
				B.	Priprema gospodarske i financijske analize			
				C.	Stupnjevita izgradnja sustava odvodnje			

10. dio – Izrada dokumenta LEAP

Mnogo je načina na koji se može strukturirati LEAP dokument. Jedan je od načina predstavljen u okviru sa strane. Prirodno je da će aktualni dokument LEA Podržavati individualne značajke projekta.

Dokument LEAP trebao bi biti jasan i precizan. Neki materijali pripremljeni u vrijeme zajedničkog rada interesnih skupina moraju stoga biti isključeni iz programa. Dobra je ideja pripremiti završno izvješće projekta uporedo s dokumentom LEAP koji će obuhvatiti sve najvažnije dokumente i materijale. Ovaj će dokument tako predstavljati referentni izvor informacija za sve zainteresirane strane, osiguravati transparentnost procesa LEAP i potvrđivati pravovaljanost zajedničkog rada interesnih skupina.

Rasprava

Nakon prezentacije, mudro bi bilo održati 15-minutnu raspravu o temi i sadržaju dokumenta LEAP, te praktičnim aspektima sastavljanja dokumenta (primjerice, tko će to raditi, s kime bi se trebalo savjetovati, itd.).

11. dio – Provedba i praćenje

Konačni nacrt dokumenta LEAP treba raspraviti i prihvatiti na završnom plenarnom sastanku interesne skupine, te ga potom dostaviti predstavnicima lokalnih vlasti na daljnje djelovanje. Preporučuje se da predaja dokumenta LEAP bude što svečanija i sa što više publiciteta. To bi, primjerice, mogla biti izvanredna sjednica lokalnog odbora, kojoj je prethodila konferencija za novinstvo voditelja programa, uz prisustvo predstavnika lokalnih i regionalnih vlasti.

Predstavnici lokalnih vlasti, naravno, nemaju obvezu prihvaćanja preporuka interesne skupine. Međutim, dobro pripremljen i dobro izveden projekt u kojem je interesna skupina dosljedno surađivala s predstavnicima lokalnih vlasti, u pravilu će rezultirati prihvaćanjem dokumenta LEAP od strane lokalnog odbora.

Za njih to postaje vrijedan dokument koji odražava razmišljanja lokalne zajednice u odnosu na važnost specifičnih problema i poželjna rješenja.

Glavni dijelovi LEAP-a

- Uvodno pismo gradonačelnika i/ili općinskog odbora
- Službeni sažetak
- Uvod (kratko objašnjenje što je LEAP i kako je nastao)
- Procjena problema okoliša
- Plan djelovanja (može biti uključen u obliku tablica za svaki strateški cilj)
- Dodaci (oni mogu biti sastavni dio izvješća o stanju okoliša, karata, tablica, slika, dodatnih analiza, itd.)

nanciranja				
Općinski odbor u suradnji s vodnim komunalnim poduzećem	2004.	2.000 EUR	■ Općinski proračun	
Općinski odbor u suradnji s vodnim komunalnim poduzećem	2004.	3.000 EUR	■ Općinski proračun	
Vodno komunalno poduzeće	2004.	U skladu s financijskim analizama	■ Općinski proračun ■ Regionalni fond za okoliš	

.....

Za dodatne informacije o planiranju i provedbi LEAP-a u Srednjoj i Istočnoj Europi pogledajte REC-ove Internet stranice posvećene LEAP-u, na engleskom jeziku: www.rec.org/REC/Programs/LocalInitiatives/LEAP/. Stranice sadržavaju osnovne informacije o procesu LEAP-a, upute na podatke o nacionalnim zahtjevima za LEAP u zemljama Srednje i Istočne Europe, te opise odabranih demonstracijskih projekata LEAP-a, kao i sažetke i cjelokupne verzije dokumenata LEAP-a. Nadalje, ovdje ćete pronaći popis referentnih materijala (uključujući i materijale za trening) te linkove na Internet adrese organizacija, ustanova i drugih agencija uključenih u aktivnosti u području LEAP-a.

.....

Završni dugoročni zadatak koji stoji pred interesnom skupinom jest praćenje provedbe dokumenta LEAP, njegovo prilagođavanje i nadopunjavanje. Nakon odabira specifične strategije zaštite i poboljšanja okoliša, izvedba bi plana trebala biti sustavno praćena, kako bi se osiguralo da se uvjeti okoliša mijenjaju u skladu s postavljenim smjernicama. Stalno praćenje programa također je sastavnica pomoću koje se nadzire sustavnost i djelotvornost osoba odgovornih za izvođenje pojedinih zadataka.

Neuspostavljanje takvih kontrolnih mehanizama tijekom nastajanja i prihvaćanja dokumenta LEAP može dovesti do situacije da savršeni planovi završe skupljajući prašinu na zaboravljenoj polici, što je čest slučaj. Sporazum o konkretnom djelovanju može biti vrlo brzo zaboravljen osim ukoliko je zadatak za sustavno praćenje programa sastavni dio izvedbenog rasporeda. Djelotvorno izvršenje zahtjeva provjeru.

Rasprava

Nakon prezentacije, preporučuje se održati 15-minutnu raspravu na temu organiziranja sljedećih koraka (primjerice, buduća uloga interesne skupine, organizacija provedbe procesa LEAP).

12. Dio – Sažetak treninga

Ovaj dio treninga organiziran je u obliku otvorene rasprave, kako bi se napravio sažetak i zaključio trening. Neke teme koje se preporučuju su:

- primjenjivost procesa u zajednici sudionika;
- interes sudionika za izvođenje LEAP-a;
- LEAP nasuprot drugim strateškim planerskim pristupima (za i protiv); i
- pojedinačne procjene treninga.

ILUSTRACIJA 10

Studija slučaja – LEAPGRAD**OPĆE INFORMACIJE**

Leapgrad (50.000 stanovnika) smješten je na važnoj međunarodnoj prometnici Zapad-Istok. Pruga koja prolazi kroz grad također je dio međunarodne prometne mreže.

Grad je smješten u dolini rijeke Leapula, koja teče kroz brežuljkasti kraj (uglavnom na podlozi od gline, pijeska i šljunka).

Obzirom na nalazišta metala u regiji, razvoj talionica je u ovom kraju započeo prije nekoliko stotina godina. Danas, preostala nalazišta ne zadovoljavaju potrebe širokog industrijskog korištenja. Međutim, i danas u predgrađima još postoji nekoliko tradicionalnih talionica. Talionica je najveće industrijsko postrojenje, koje zapošljava više od 2.000 radnika.

KORIŠTENJE ZEMLJIŠTA

U gradu postoje četiri funkcionalne zone:

- Industrijska zona, smještena na istočnoj strani grada. Sastoji se uglavnom od tvornica i skladišta, s onečišćujućom industrijom, uključujući talionicu.
- Zona Starog grada i Centra (10.000 stanovnika) pokriva središnji dio grada. Područje Starog grada trebalo bi biti očuvano poradi svoje povijesne vrijednosti. Osnovne funkcije ovog dijela su stanovanje i uslužne djelatnosti. Promet je ograničen na rezidencijalni i opskrbeni.
- Zona intenzivnog stanovanja (30.000 stanovnika) nalazi se na sjevernom dijelu grada. To je tipični stambeni dio s velikim stambenim blokovima izgrađenima tijekom 1960-tih i 70-tih godina. Ovdje također velike površine zauzimaju trgovačke i uslužne djelatnosti.
- Prigradska zona (10.000 stanovnika) prostire se južnim i zapadnim dijelom grada. Ovaj dio grada sastoji se od objekata individualne gradnje.

STANJE OKOLIŠA (SAŽETAK)

U 1990-ima je velika količina sredstava utrošena za zaštitu okoliša, što je imalo pozitivan utjecaj na okoliš Leapgrada. Najveća su poboljšanja postignuta na području kakvoće zraka (uglavnom iz sredstava dobivenih iz industrijske djelatnosti). Negativni trendovi u nastajanju otpadnih voda i krutog otpada su zaustavljeni.

Kakvoća zraka*Kakvoća vanjskog zraka*

Na temelju detaljnih podataka, može se zaključiti:

- Postoje sezonske promjene u koncentracijama sumporovog dioksida (SO₂). Tijekom zime rastu koncentracije SO₂ do razine 50-75 mg/m³, što pokazuje da ova vrsta onečišćenja nastaje isključivo pri zagrijavanju.
- Koncentracije dušikovog oksida (NO_x) i taložne tvari nisu ovisne o sezoni, što znači da dolaze iz mobilnih izvora i iz talionice.
- Nekoliko posljednjih godina nije bilo sustavnog praćenja kakvoće zraka. Iznenadni inspekcijски pregledi Regionalnog inspektorata zaštite okoliša otkrili su povećane koncentracije ugljikovog disulfida (CS₂) na mjestu u blizini talionice i benzena u području čitavog grada, te posebice uz prometnice.

Onečišćenje zraka iz industrijskih izvora

■ Talionica metala

Postrojenje je postavljeno početkom 1950-tih, a u 1990-ima je osuvremenjeno. Proizvodi se oko 35.000 tona metala godišnje, od čega se glavnina proizvedenog koristi u građevnoj industriji. Postrojenje je u lošem financijskom stanju. Problem za okoliš od strane talionice predstavljaju uglavnom emisije u zrak, i to uglavnom CS₂ i prašine koja sadrži teške metale. Posljedice emisija koje se prenose vjetrom osjeća 10% stanovnika Leapgrada.

ILUSTRACIJA 10 (NASTAVAK)

Studija slučaja – LEAPGRAD (nastavak)

■ Elektrana

Elektrana proizvodi električnu energiju za nacionalnu mrežu, kao i toplinsku energiju za talionicu i sve rezidencijalne zone u Zoni III. Također zadovoljava potrebe za energijom 10% kućanstava u obiteljskim kućama. To je suvremeno postrojenje izgrađeno sredinom 1980-tih. Sastoji se od dva strujna bloka (svaki snage 100 MW) i jednog kotla. Otpadna toplina iz turbina mogla bi se iskoristiti za 40%-tno povećanje količine dobivene toplinske energije.

■ Druga industrijska postrojenja

Druga su industrijska postrojenja malena i ne igraju važnu ulogu u emisijama u atmosferu. Praktično i nema slučaja većeg i kroničnog nepoštivanja dozvoljenih razina onečišćenja.

Emisije iz prometa

Brz porast broja osobnih automobila predstavlja značajan pritisak na stanovništvo i na okoliš. Tijekom posljednjih 5 godina broj se registriranih automobila udvostručio. Sada ima 9.000 registriranih vozila, uključujući i automobile. Nadalje, grad nema izgrađenu zaobilaznicu za međunarodni promet, koji prolazi kroz zone I, III i IV, te duž granice zone II. Vozila javnog transporta su stara i neprihvatljiva sa stanovišta zaštite okoliša. Zrak i razina buke iz pokretnih izvora zagađenja mnogostruko prelazi dopuštene razine uzduž međunarodnih tranzitnih prometnica i putova koji vode u zonu I. Intenzitet prometa na međunarodnoj prometnici dostigao je 25.000-30.000 vozila dnevno, od čega je 48% kamiona. Tijekom dana, intenzitet prometa na međunarodnoj prometnici kreće se između 600-1.200 vozila na sat.

Emisije iz domaćinstava

85% stanovnika stambenih blokova i 45% obiteljskih kućanstava koristi prirodni plin za grijanje i toplu vodu. Nadalje, sve općinske zgrade i većina javnih zgrada koriste prirodni plin.

Međutim, "niska emisija" uzrokovana izgaranjem ugljena u obiteljskim kućama i malim kotlovima još uvijek predstavlja ozbiljan problem. Glavna onečišćavala iz tih izvora su prašina, SO₂, NO_x i aromatski ugljikovodici, uključujući benzo(a)piren (vrlo kancerogena kemikalija). Ovo su proizvod izgaranja

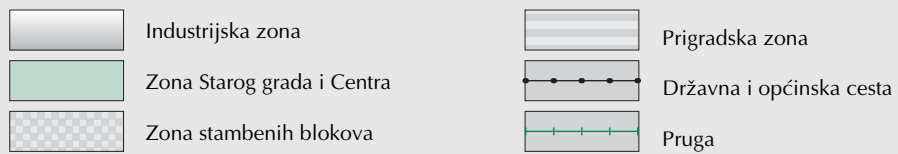
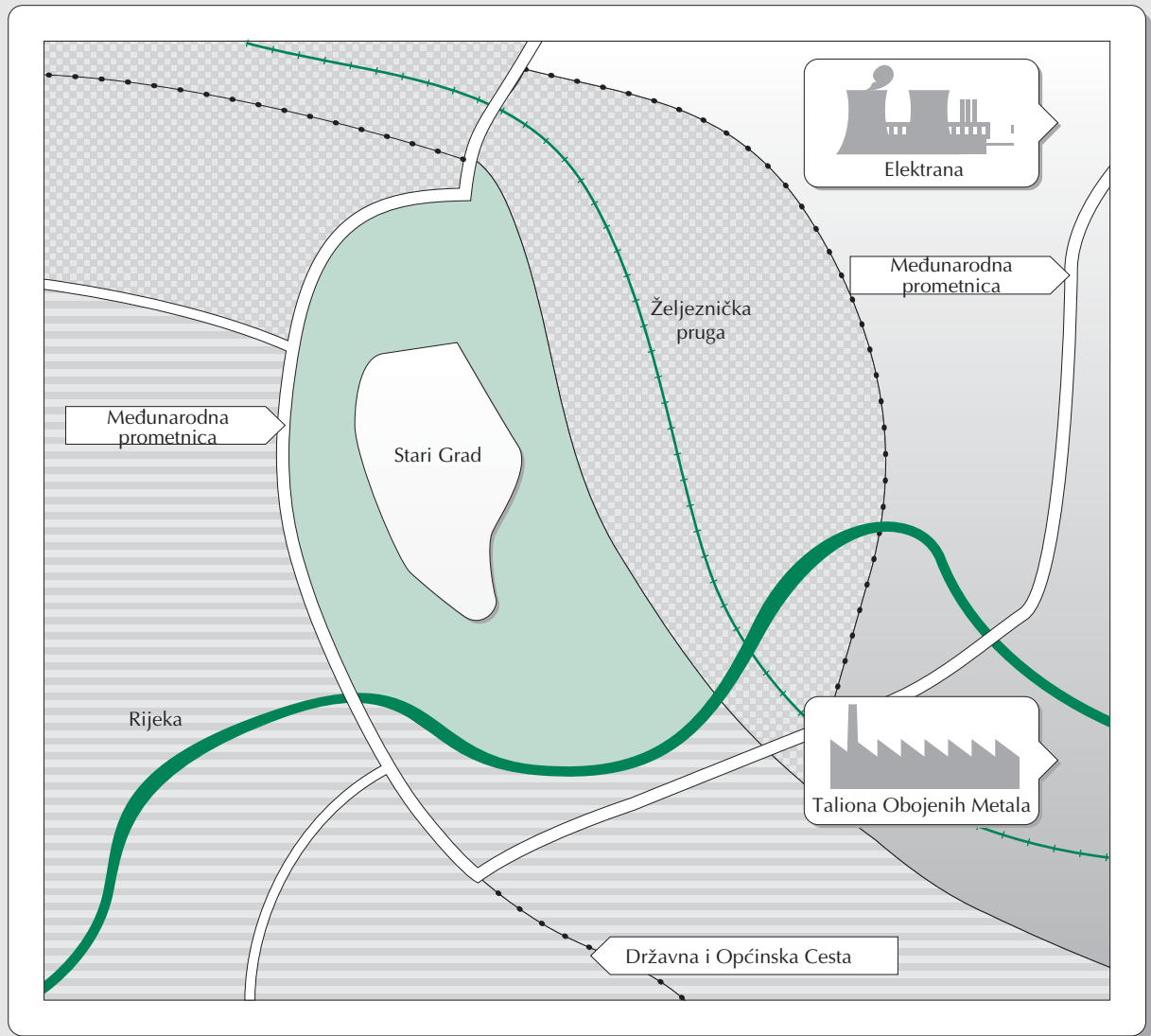
na niskim temperaturama pri ograničenim količinama kisika. Situacija je otežana činjenicom da se u mnogim kućanstvima sagorijeva komunalni otpad, primjerice plastična ambalaža. U područjima gdje glavina zgrada i kućanstava koristi ugljen za grijanje vode (Stari grad, Centar) doći će do onečišćenja zraka, posebice onog opasnog (primjerice, onečišćenja ugljikohidratima). Drugo područje gdje su niske emisije posebno opasne jest područje individualne gradnje u jugozapadnom Leapgradu. Procjenjuje se da je oko 20% gradskog stanovništva kronično izloženo niskim emisijama, a 60% stanovništva povremenim niskim emisijama.

Kakvoća površinske i podzemne vode*Površinski izvori vode i kakvoća vode*

Leapgrad je smješten u porječju rijeke Leapula, glavne rijeke u regiji. Rijeka prolazi kroz čitavo područje grada, sa zapada na istok. Prosječan protok je 15 m³ u sekundi. U prvom tromjesečju 2000. godine inspektorat za zaštitu okoliša analizirao je kakvoću riječne vode i ustanovio da rijeka ne zadovoljava standarde III. kategorije. Najgori su bili parametri BPK₅ (biološka potrošnja kisika u razdoblju od 5 dana), koliformne bakterije, organske lebdeće čestice i klorofil a. Rijeka je onečišćena i prije no što dođe u Leapgrad i biva dodatno onečišćena protjecanjem kroz grad.

Podzemni izvori vode i kakvoća vode

U okolici grada su bogati, visokokvalitetni izvori vode. Grad ima dva vodovoda: onaj koji dovodi vodu iz rijeke opskrbljuje 70% stanovništva, dok onaj koji dovodi vodu iz šumskih izvora opskrbljuje njih 30%. Pretpostavljajući da će se sadašnje stanje razvoja nastaviti, kombinirana snaga vodoopskrbnih sustava dovoljna je za osiguranje izvora pitke vode za sljedećih 20 godina. Iako je kakvoća vode iz rijeke visoka, sanitarne odredbe zahtijevaju primarnu obradu.

ILUSTRACIJA 10 (NASTAVAK)

Studija slučaja – LEAPGRAD (nastavak)

Pri crpljenju plitke podzemne vode neki od stanovnika također koriste bunare, no kakvoća takve vode nije zadovoljavajuća. Mjerenja su pokazala posebno visoke razine nitrata koji potječu iz kanalizacijskog sustava.

Većina industrijskih postrojenja ima svoje vlastite vodoopskrbne sustave.

Glavni izvori onečišćenja površinskih i podzemnih voda

- Upravljanje otpadnim vodama

Upravljanje otpadnim vodama još je uvijek problem za grad. Usprkos činjenici da je novo suvremeno postrojenje za obradu otpadnih voda počelo s radom prije dvije godine, kakvoća vode se nije poboljšala. Uzrok tako niske klasifikacije su koliformne bakterije i organske tvari karakteristične za neobrađeni kanalizacijski materijal. Analiza otpadnih voda, izvedena godinu dana nakon što je postrojenje za obradu otpadnih voda počelo s radom, pokazuje da količina otpadnih voda ispuštenih iz postrojenja za cca 30% prelazi količinu vode zahvaćene kroz komunalni vodoopskrbni sustav za potrebe stanovništva i industrije. Neka područja grada nisu priključena na sustav sakupljanja otpadnih voda. Područja stambenih blokova, Stari grad i Centar u potpunosti su priključena. Procjenjuje se da je samo 60% individualnih obiteljskih objekata u Zoni IV priključeno na sustav. Preostali objekti imaju zasebne sanitarne tankove koji su vrlo često propusni. Ima i nezakonitih privatnih ili priključaka malih poduzeća na sustav za sakupljanje kišnice.

Kišnica, koja se neposredno izliva u rijeku je sljedeći izvor onečišćenja. Ispusti iz sustava za odvodnju kišnice nisu opremljeni uređajima za uklanjanje pijeska ili ulja. Takav sustav pokriva Stari grad, Centar i neke objekte individualne obiteljske gradnje (oko 60% područja).

Talionica je sljedeći izvor onečišćenja, budući da vodu za hlađenje ispušta u rijeku. Pri niskom vodostaju to uvelike pridonosi povećanju temperature vode i intenzivnijoj eutrofikaciji.

UPRAVLJANJE OTPADOM**Komunalni otpad**

Planirani kapacitet gradskog odlagališta bio je 230.000 m³, s trajanjem od 15 godina. Procjenjuje se da je 1. siječnja 2002. odlagalište bilo popunjeno 30%. Svake se godine na ovo odlagalište dovozi oko 60.000 m³ otpada iz Leapgrada i okolice. Odlagalište zadovoljava sve pravne zahtjeve u smislu sprečavanja onečišćenja podzemnih voda i odgovarajućeg načina upravljanja. Rezultati praćenja ne pokazuju nikakvo propuštanje do podzemnih voda.

Organiziranim prikupljanjem mješovitog otpada obuhvaćeno je 90% stanovništva.

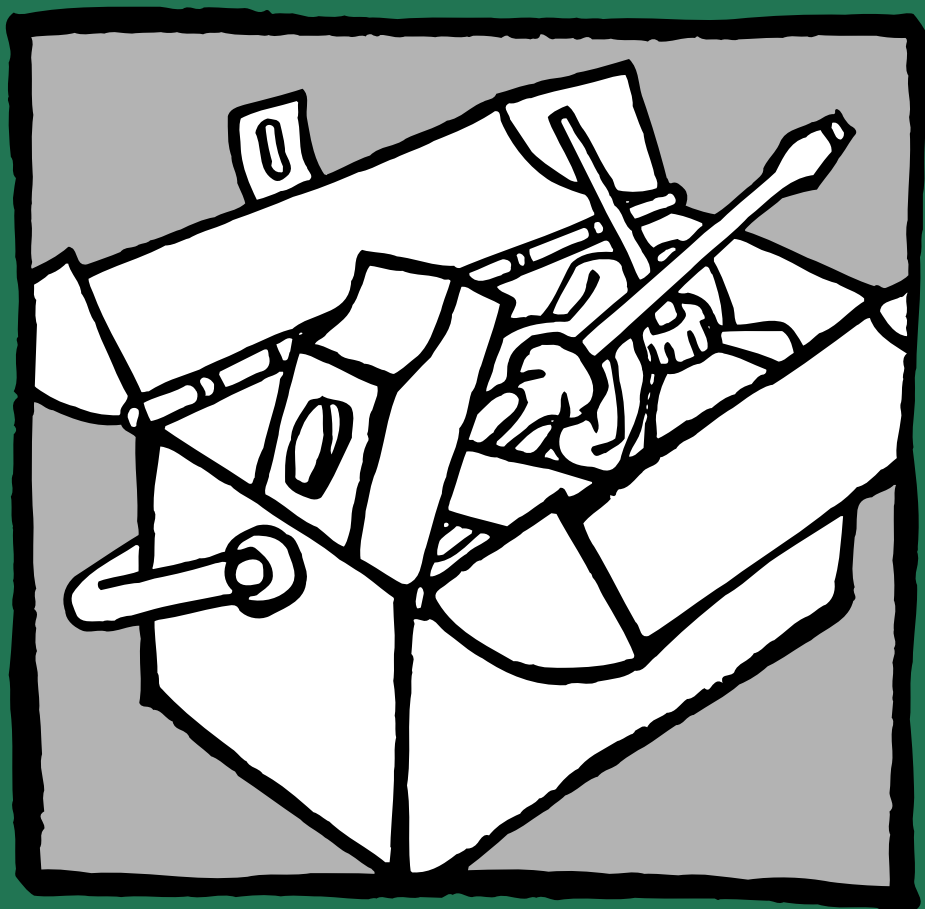
Industrijski i opasni otpad

Industrijski i opasni otpad dobiven u gradu odlaže se na odlagalištu industrijskog otpada smještenom uz talionicu. Najveće količine takvog otpada dolaze iz talionice. Ovaj otpad sadržava kemikalije s arsenom, cinkom, kadmijem i olovom u tragovima.

Drugi najveći proizvođač industrijskog otpada je elektrana, gdje se ostaci izgaranja i pepeo elektro-filtera odlažu na vlastito odlagalište.

Otpad iz bolnice prevozi se u spalionicu koja ne zadovoljava suvremene uvjete za zbrinjavanje opasnog otpada. U ovom trenutku, međutim, grad ne raspolaže nekim drugim pogonima upotrebljivima u ovu svrhu. Spalionica također preuzima otpad iz medicinskih i veterinarskih operacijskih sala. Na većini tih mjesta nedavno su obavljeni inspekcijski pregledi, te je u svim slučajevima ustanovljeno uredno pridržavanje odgovarajućih propisa.

Problemi opasnog otpada iz kućanstava, malih radionica i problem mulja iz postrojenja za obradu otpadnih voda još do sada nisu riješeni.

Komplet za trening

Vježba 1: SWOT analiza

Opis: Zagrijavanje skupine i SWOT analiza

Sudionici: Male skupine

Trajanje: 45 minuta

Postupak

- 1 Podijelite sudionike u male skupine, tako da svaki radi na sljedećim temama studije slučaja: lokalni prirodni uvjeti, ljudski resursi, tehnička infrastruktura, ili gospodarske mogućnosti.
- 2 Svaka skupina u 30 minuta treba pripremiti SWOT analizu za pojedino područje.
- 3 Pripremite SWOT analizu na *flipchartu*, u obliku sljedeće tablice:

prednosti	slabosti
mogućnosti	opasnosti

Rasprava

Skupine predstavljaju svoj rad i raspravljaju ga s drugim skupinama.

Vježba 2: Problemi u studiji slučaja

Opis: Trening sudionika za prepoznavanje i formulaciju problema

Sudionici: Cijela skupina

Trajanje: 30 minuta

Postupak

1 Svaka bi osoba trebala u 10 minuta sama izraditi popis problema koji se pojavljuju u studiji slučaja. Svatko bi potom trebao navesti neki problem i razlog zašto bi taj problem trebao biti od posebne važnosti za zajednicu.

Neki savjeti:

- Na samom početku odlučite što podrazumijevate pod izrazom «problem okoliša». Primjerice, u nekim se zajednicama problemi poput kriminala, beskućnika na ulici, grafita na pročeljima zgrada smatraju problemima okoliša, dok to u nekim drugim zajednicama nije slučaj.
- Usmjerite se na problem koji pojedina zajednica može riješiti na najkvalitetniji način. Primjerice, bolje možete kontrolirati onečišćenje zraka uzrokovano ispušnim plinovima iz automobila, od onog uzrokovanog globalnim zatopljenjem.

2 Trener ili dobrovoljac iz svake skupine ispisuje probleme na papir. Nakon njihovog prepoznavanja, problemi bi trebali biti podijeljeni u problemske skupine (primjerice, “kontaminacija podzemne vode procjednom vodom iz odlagališta” “moguća kontaminacija opasnim otpadom unutar općinskog odlagališta” i “ilegalna odlagališta u šumi” mogu biti grupirani pod jedinim problemom: “onečišćenje okoliša uzrokovano krutim otpadom”).

Rasprava

Na koji način odlučujemo o tome koji je problem pogodan za organizaciju koja se bavi zaštitom okoliša? Jesu li svi pojedinci bili zadovoljni odlukama skupine? Bi li organizaciju trebalo isključiti iz “drugih” aktivnosti čak i u slučaju kada je ona u stanju poboljšati situaciju?

2

Vježba 3: Uzrok i posljedica

Opis: Nabranje uzroka i posljedica problema okoliša kao priprema za stadij planiranja

Sudionici: Male skupine (mogu biti jednake kao u prethodnoj vježbi)

Trajanje: 30-40 minuta

Postupak

- 1 Problemska područja prepoznata u prethodnoj vježbi poslužiti će kao osnova za ovu vježbu. Sudionici bi trebali biti podijeljeni u male skupine, tako da svaka skupina tijekom vježbe radi na jednom ili više problemskih područja.
- 2 Svaka bi skupina trebala započeti odabirući jedan ključni problem u okviru svakog problemskog područja. Drugi bi problemi trebali biti raspodijeljeni prema kriteriju jesu li oni uzroci ključnog problema, ili pak posljedice koje iz njega proizlaze (u dijagramu su uzroci postavljeni ispod ključnog problema, dok su posljedice navedene iznad njega).
- 3 Potom krenite dalje u pojedinosti. Za svaki uzrok postavite pitanje: «Što je do toga dovelo?». Za posljedice postavite pitanje: «Koji je rezultat toga?»

Rasprava

Neka skupine predstave i zajedno rasprave svoje zaključke.

Neki savjeti:

- Budući da je rijetko moguće isprva postaviti sve probleme u pravilan odnos, ispišite uzroke i posljedice problema na papirićima koje ćete potom polijepiti na *flipchart*. Na ovaj ćete način vrlo jednostavno moći unositi potrebne ispravke.
- Pokušajte izbjeći navođenje suviše općenitih problema na dijagramu (primjerice: korupciju unutar institucija, nedostatak financijskih sredstava) koji imaju utjecaja ne samo na razmatranu problematiku već i šire - iznesite ih kao opća ograničenja i kao takve pomaknite u stranu na problemskom dijagramu.
- Za potrebe treninga možete odabrati ograničen broj ključnih problema koji će biti navedeni u problemskom dijagramu (primjerice, jedan problem po jednoj radnoj skupini).

3

Vježba 4: Građenje dijagramskog stabla

Opis: Obuka za određivanje strateških ciljeva i specifičnih odrednica pretvarajući problemsko dijagramsko stablo u tematsko stablo

Sudionici: Male skupine

Trajanje: 30 minuta

Postupak

- 1 Vježba se izvodi u istim skupinama koje su radile zajedno na građenju problemskog stabla. Njihov je zadatak da negativne sastavnice (probleme, uzroke) pretvore u pozitivne. Primjerice: “nezadovoljavajuća obrada otpadnih voda“ može se pretvoriti u “djelotvornu obradu otpadnih voda“.
- 2 Upamtite da tematsko stablo ne mora odražavati cjelokupnu strukturu problemskog stabla. Dvije se teme mogu odnositi na jedan problem (primjerice: problem “nedovoljna svijest javnosti“ može se preoblikovati kao “visoka svijest javnosti o pitanjima okoliša“ i “kvalitetni informacijski sustavi“).

Rasprava

Neka skupine predstavljaju svoje preoblikovane sastavnice. Koje je probleme bilo teško preoblikovati u teme? Je li stvar bila u jezičnom izražavanju ili je problem bio nedostavno izražen? Pojavljuje li se opasnost od preizražene pozitivnosti?

Vježba 5: Kako i tko

Opis: Razvijanje djelotvornih strategija za rješavanje problema okoliša

Sudionici: Male skupine

Trajanje: 30-40 minuta

Postupak

- 1 Nakon određivanja željenog budućeg stanja postavljanjem strateških ciljeva i detaljnih tematskih odrednica, neophodno je odgovoriti na dva glavna pitanja: Na koji je to način obavljeno? Tko bi to trebao učiniti?
- 2 Prateći predloženu strukturu (vidi Ilustraciju 14), radeći u istim skupinama kao u dvije prethodne vježbe, sudionici bi trebali razraditi konkretan plan djelovanja.

Neki savjeti:

- Uzmite u obzir sve kategorije djelovanja- nemojte se usmjeriti samo na tehnička pitanja.
- Ukoliko je potrebno, razmislite o manjim izmjenama nekih tematskih odrednica kako biste ih bolje i specifičnije oblikovali

ILUSTRACIJA 8

Obrazac za plan djelovanja

Strateški cilj	Tematska odrednica	Pokazatelj	Djelovanje	Korak	Nositelj	Rok	Trošak	Izvori sredstava
1.	1.1.		1.1.1.	A				
				B				
	1.2.		1.2.1.	A				
				B				
	1.2.2.			A				
				B				
2.	2.1.	2.2.1.	A					

Rasprava

Skupine predstavljaju svoj rad drugima i zajedno o njemu raspravljaju.

5

Vježba 6: Analiza kriterija

Opis: Upoznavanje s metodom analize kriterija koja se koristi za postavljanje prioriteta djelovanja

Sudionici: U početku svi, potom u malim skupinama

Trajanje: 20-30 minuta

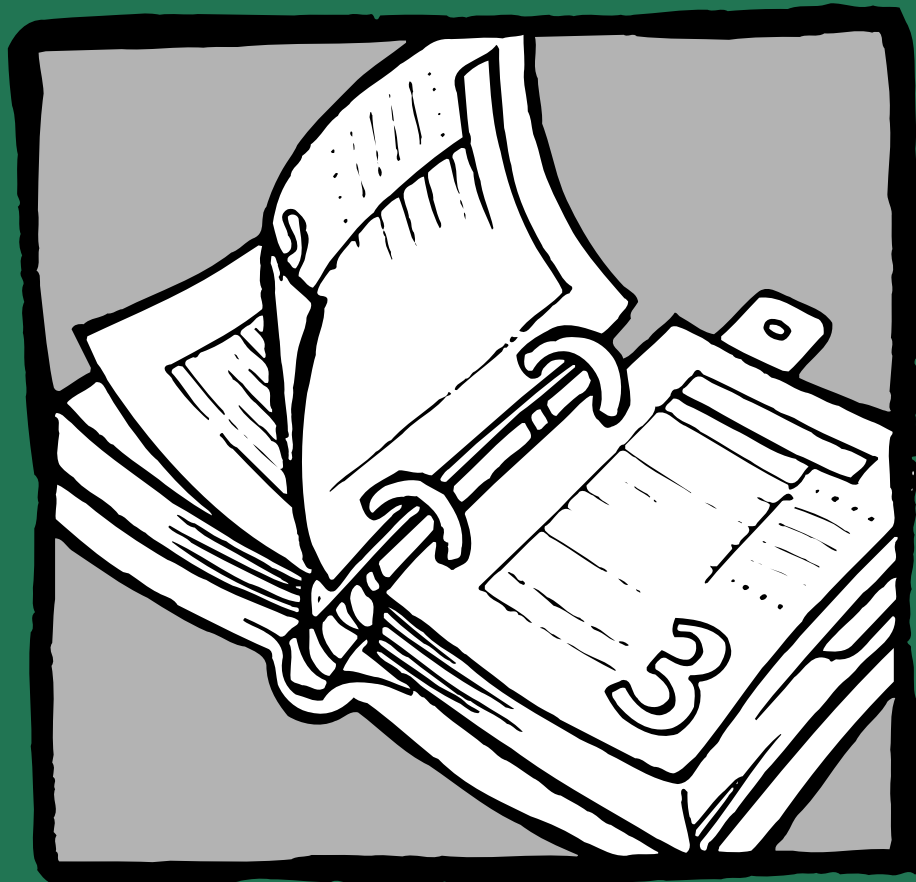
Postupak

- 1 Ova metoda omogućava određivanje prioriteta djelovanja na objektivan način, zato što istovremeno odražava mišljenje zajednice. Analiza kriterija je djelotvorna metoda za postizanje konsenzusa u heterogenoj skupini.
- 2 Čitava skupina treba se odlučiti za tri do pet kriterija (pri čemu se mogu poslužiti popisom iz prezentacije). Za svaki od odabranih kriterija odredite tri razine važnosti (npr. visoka, srednja, niska).
- 3 Nakon toga, u malim skupinama, procijenite aktivnosti koje su određene ranije u suglasju s kriterijima i prioritetima.

Rasprava

Skupine predstavljaju drugima svoj rad i zajedno o njemu raspravljaju.

6

Primjer plana rada treninga

Kako izvesti trening?

Ovaj primjer plana rada trebao bi vam dodatno pomoći u osmišljanju treninga o izradi lokalnog programa zaštite okoliša (LEAP-a), koji ćete izvesti koristeći se različitim dijelovima ovog priručnika i vježbama. Njihova točna uporaba, u spoju s drugim aktivnostima, treba se temeljiti na onome što znate o očekivanjima i iskustvima vaših sudionika, kao i o vremenu raspoloživom za održavanje treninga. Primjer plana rada ne predlaže samo teme treninga, već i aktivnosti koje vam mogu omogućiti interaktivni karakter treninga.

1. DAN

Uvodni dio

VRSTA

Ciljevi i pregled treninga

Predstavljanje sudionika

Uvodno o procesu LEAP

SVRHA

Ukratko prođite kroz plan rada i raspitajte se o očekivanjima sudionika

Upoznajte se

Upoznajte sudionike sa stadijima izrade LEAP-a

PRIJEDLOG AKTIVNOSTI

Prezentacija

Dvije skupine predmeta (olovke, bomboni, suveniri, itd.). Svaki se sudionik pridružuje drugome koji je dobio isti predmet i postavlja mu neka osobna i profesionalna pitanja. Potom, svatko cijeloj skupini predstavlja onog drugog.

Prezentacija LEAP procesa (Ilustracija 1)

1. dio – Organizacija projekta

VRSTA

Uvod u organizaciju projekta

Organizacija projekta na odabranom primjeru

SVRHA

Objasnite uloge koordinacijske jedinice, predstavnika interesnih skupina i lokalne uprave

Raspravite strukture različitih projekata LEAP-a u zajednicama sudionika, njihove odnose, te metode uključivanja javnosti i promocije projekta

PRIJEDLOG AKTIVNOSTI

Prezentacija

Zajednička rasprava

2. dio – Uspostava interesne skupine

VRSTA

Uvodno o interesnoj skupini

SVRHA

Detaljno pojasnite ulogu i strukturu interesne skupine, odabiranje njenih članova i njihov prvi sastanak

PRIJEDLOG AKTIVNOSTI

Prezentacija

1. DAN (nastavak)		
Organizacija projekta u lokalnoj zajednici/zajednicama	Porazgovarajte o interesnoj skupini u zajednicama sudionika treninga, odabiranju njihovih članova i programu njihovog početnog sastanka	Zajednička rasprava
3. dio – Prethodna procjena mogućnosti i ograničenja u zajednici		
VRSTA	SVRHA	PRIJEDLOG AKTIVNOSTI
Uvod u SWOT analizu	Opišite metodu SWOT analize i njezinu primjenu u prethodnom ocjenjivanju mogućnosti i ograničenja zajednice	Prezentacija
SWOT analiza za zajednicu koja je predmet studije slučaja	“Zagrijte” skupinu, uspostavite komunikaciju i trenirajte ih na temu SWOT analize.	Vježba 1: SWOT analiza
4. dio – Izvješće o stanju okoliša		
VRSTA	SVRHA	PRIJEDLOG AKTIVNOSTI
Uvod u izvješće o stanju okoliša	Opišite glavne sastavnice izvješća o stanju okoliša	Prezentacija
Izrada izvješća o stanju okoliša za zajednicu koja je predmet studije slučaja	Raspravite specifični sadržaj izvješća o stanju okoliša i konkretne odrednice za njegovu izradu	Zajednička rasprava
5. dio – Određivanje problema		
VRSTA	SVRHA	PRIJEDLOG AKTIVNOSTI
Uvodno o metodologiji prepoznavanja problema	Opišite osnovu procesa prepoznavanja problema; izvješće o stanju okoliša, popis ključnih problema, sadašnji i budući problemi	Prezentacija
Prepoznavanje problema na primjeru zajednice koja je predmet studije slučaja	Obučite sudionike o metodi prepoznavanja problema (<i>brainstorming</i> , građenje konsenzusa)	Vježba 2: Problemi u studiji slučaja

1. DAN (nastavak)

6. dio – Ocjena problema

VRSTA

Uvodno o analizi problemskog stabla

Procjena problema za zajednicu koja je predmet studije slučaja

SVRHA

Opišite analizu problemskog stabla i njegovu primjenu u za procjenu problema

Obučite sudionike za analizu problemskog stabla

PRIJEDLOG AKTIVNOSTI

Prezentacija

Vježba 3: Uzrok i posljedica

2. DAN

7. dio – Postavljanje strateških ciljeva i specifičnih odrednica

VRSTA

Uvodno o analizi tematskog stabla

Postavljanje strateških ciljeva i odrednica za zajednicu koja je predmet studije slučaja

SVRHA

Opišite analizu tematskog stabla i njegovu primjenu u postavljanju strateških ciljeva i odrednica

Obučite sudionike za definiranje strateških ciljeva i specifičnih odrednica pretvaranjem problemskog stabla u tematsko

PRIJEDLOG AKTIVNOSTI

Prezentacija

Tool 4: Gradnja stabla

8. dio – Utvrđivanje oblika djelovanja

VRSTA

Uvodno o utvrđivanju oblika djelovanja

Razvoj strategija (planova djelovanja) za rješavanje problema okoliša u zajednici koja je predmet studije slučaja

SVRHA

Upoznajte sudionike s načinima djelovanja i obrascima za njihovo opisivanje

Obučite sudionike za određivanje i opisivanje pojedinih oblika djelovanja

PRIJEDLOG AKTIVNOSTI

Prezentacija

Vježba 5: Kako i tko

<h2>2. DAN (nastavak)</h2>		
<h3>9. dio – Postavljanje prioriteta djelovanja</h3>		
<p>VRSTA</p> <p>Uvod u postavljanje prioriteta djelovanja</p> <p>Postavljanje prioriteta djelovanja za zajednicu koja je predmet studije slučaja</p>	<p>SVRHA</p> <p>Upoznajte sudionike s analizom kriterija za postavljanje prioriteta djelovanja</p> <p>Obučite sudionike za primjenu analize kriterija</p>	<p>PRIJEDLOG AKTIVNOSTI</p> <p>Prezentacija</p> <p>Vježba 6: Analiza kriterija</p>
<h2>3. DAN</h2>		
<h3>10. dio – Izrada dokumenta LEAP</h3>		
<p>VRSTA</p> <p>Uvod u izradu dokumenta LEAP</p> <p>Izrada dokumenta LEAP za zajednicu koja je predmet studije slučaja</p>	<p>SVRHA</p> <p>Uvedite sudionike u sastavnice uspješnog dokumenta LEAP</p> <p>Raspravite obim i sadržaj dokumenta LEAP, kao i praktične aspekte pisanja dokumenta</p>	<p>PRIJEDLOG AKTIVNOSTI</p> <p>Prezentacija</p> <p>Zajednička rasprava</p>
<h3>11. dio – Provedba i praćenje</h3>		
<p>VRSTA</p> <p>Uvodno o provedbi i praćenju</p> <p>Sljedeći koraci</p>	<p>SVRHA</p> <p>Predstavite realnu osnovu za provedbu i praćenje LEAP-a</p> <p>Raspravite korake koji slijede nakon završetka LEAP-a</p>	<p>PRIJEDLOG AKTIVNOSTI</p> <p>Prezentacija</p> <p>Zajednička rasprava</p>
<h3>12. dio – Sažetak-treninga (opća rasprava)</h3>		
<p>VRSTA</p> <p>Sažetak treninga</p>	<p>SVRHA</p> <p>Voditelji zaključuju trening i skupina raspravlja o specifičnim temama LEAP-a</p>	<p>PRIJEDLOG AKTIVNOSTI</p> <p>Zajednička rasprava</p>

Regionalni centar zaštite okoliša za Srednju i Istočnu Europu (REC) je neopredijeljena, nepristrana, neprofitna organizacija čija je zadaća pomoć u rješavanju problema u zaštiti okoliša u Srednjoj i Istočnoj Europi (SIE). Centar svoju zadaću obavlja potičući i suradnju među nevladinim udrugama, vladama i drugim zainteresiranim subjektima, podržavajući i slobodnu razmjenu informacija i potičući i sudjelovanje javnosti u odlučivanju o okolišu.

REC su 1990. godine utemeljile SAD, Europska komisija i Maarska. Danas su REC-ov pravni temelj Povelja koju su potpisale vlade 27 zemalja i Europska komisija, te Meunarodni sporazum s Vladom Maarske. Središnjica REC-a je u Szentendreu, u Maarskoj, a lokalni uredi nalaze se u svakoj od 15 zemalja korisnica u regiji SIE, a to su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Češka Republika, Estonija, Hrvatska, Latvija, Litva, Maarska, Makedonija, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija i Srbija i Crna Gora.

Najnoviji donatori su Europska komisija i vlade Albanije, Belgije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Češke Republike, Danske, Estonije, Finske, Francuske, Italije, Japana, Kanade, Latvije, Litve, Nizozemske, Njemačke, Poljske, Sjedinjenih Američkih Država, Slovenije, Srbija i Crna Gora, Švedske, švicarske i Ujedinjenog Kraljevstva, kao i druge međuvladine i privatne ustanove.

Lokalni programi zaštite okoliša